

MÜSTEŞRİK ALFRED GUILLAUME'İN "HAVARİLER AMENTÜSÜ" NÜN "KUR'AN" AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

The Orientalist Alfred Guillaume's Evaluation of
"Apostles' Creed" From The Point of View of "The Qur'an"

Hidayet IŞIK*

Özet

Havariler Amentüsü, en eski Hıristiyan inanç formudur. Bunun, Havarilerce kompoze edilmiş olduğu şeklinde gelen geleneğin bir temeli yoktur, ancak Havarilerin öğretisi üzerine temellendirildiği kesindir. İkinci yüzyılda Roma'da kullanılan Vaftiz Amentüsü'nün gelişmiş şeklidir. Havariler Amentüsü ismi ilk defa Milan Konsili (390) tarafından Papa Siricius'a gönderilen ve Aziz Ambrose tarafından hazırlanan bir mektupta kullanılmıştır. Bu amentü, teslisin üç unsuru etrafında şekillenmiştir. Otoritesi, Roma Katolikleri ve birçok Protestan kilisesi tarafından kabul edilmektedir. Fakat Doğu Ortodoks kiliseleri tarafından kabul görmemektedir. Alfred Guillaume, Havariler Amentüsü'nü Kur'an ile karşılaştırarak İslam'ın Hıristiyanlık'la ilişkisini tespit etmeye çalışmıştır. Guillaume tarafından açıklandığı şekilde İslam, Tanrı'nın evrenin yaratıcısı olduğunu, İsa Mesih'in Bakire Meryem'den Kutsal Ruh vasıtasıyla mucizevi bir şekilde doğduğunu ve göklere yükseldiğini, Kutsal Ruh'un varlığını ve meleğin Cebrail olduğunu, Tanrı'nın günahları bağışlayacağını kabul etmektedir. Teslis ve diğer bazı Hıristiyan inançlar ise reddedilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Havariler Amentüsü, Kur'an, Alfred Guillaume.

Her din, kendi mensuplarına, inanılmasını istediği bir takım inanç esasları teklif etmektedir. Bu esaslar, o dinin temel özelliklerini gösterdikleri gibi, dine giriş bu inançların kabulü ile, çıkış da bunların reddedilmesiyle olmaktadır.

İslam'da, "Cibril hadisi"ndeki 6 maddelik "Müslüman Amentüsü"; Yahudilik'te, Maimonides (ö.1204) tarafından 13.yy.da tespit edilen 13 maddelik "Yahudi Amentüsü"; Budizm'de 3 maddelik "Budist Amentüsü", bu dinlerin temel noktalarını özlü bir şekilde anlatmakta ve genel çerçevesini çizmektedir.

Hıristiyanlık'ta da, Havarilere kadar dayandırılan ve teslisin üç unsuru etrafında şekillenen 12 maddelik Havariler Amentüsü, inancın en eski ifadesi olarak kabul edilmektedir. Ancak bu amentü üzerinde değişik görüşler ileri sürülmüş ve çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Önce bu amentü hakkında

Abstract

Apostles' Creed is the oldest statement of the Christian faith. The Tradition that this Creed was composed by the Apostles has no historical substratum. However, it is almost certain that it was based on Apostolic teaching. It evolved from the Baptismal Creed used at Rome in the 2nd century. The name of "Apostles' Creed" first occurred in a letter sent by the Synod of Milan (390) to Pope Siricius and drafted by Saint Ambrose. Its authority was recognized by Roman Catholics and many Protestant churches, but has never been accepted by the Eastern Orthodox churches. The Creed was shaped around the Three of Trinity. Alfred Guillaume makes a comparison between it and the Qur'an and tries to determine "the relation of Islam to Christianity". Guillaume's explanation is that Islam affirmed that God was the creator of the universe, and Jesus Christ was miraculously born from Virgin Mary through the Holy Spirit and he ascended into Heaven. It also affirmed that the Holy Spirit exists, the angel is Gabriel, and God forgives sins. On the other hand, Islam rejected Trinity and some other Christian faiths.

Key Words

Apostles' Creed, the Qur'an, Alfred Guillaume.

genel bilgi vermek yerinde olacaktır.

Havariler Amentüsü Hıristiyan dünya tarafından İznik ve İstanbul Amentüsünden önce, en eski ve en önemli amentü olarak kabul edilmiştir.¹ On iki maddelik bu amentü, teslisin üç unsuruna bağlı olarak; Baba Tanrı ve yaratma eylemi, Oğul İsa Mesih ve kurtarıcı eylemi, Kutsal Ruh ve kutsayıcı eylemi şeklinde üç grupta ele alınmıştır.²

Havariler Amentüsü ismi ilk defa Milan Sinodu (390) tarafından Papa Siricius (384-399)'a gönderilen ve Aziz Ambrose (334/340-397) tarafından kaleme alınan bir mektupta görülmüştür. Buna göre Aziz Ambrose bu ismi ilk kullanan kişi olmak-

1 J.N.D.Kelly, *Early Christian Creeds*, New York 1986, s.368; E.Royston Pike, *Encyclopaedia of Religion and Religions*, "Apostles Creeds", Great Britain 1951, s.25.

2 F.L.Cross (Ed.), *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, "Apostles Creed", Oxford University Press 1988, s.75; "Introduction", <http://www.lumenverum.com/creed/introduction.htm>, 25.08.2002.

* Yrd.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

tadır.³ Aquileia rahibi Tyrannius Rufinus (345-410) "Havariler Amentüsü Üzerine Yorum"unda (404) amentünün efsanevi orijinini açıklayarak onu havariler tarafından Kudüs'te kompoze edilen inanç kuraları olarak kabul etmiş⁴ ve Ancyra Piskoposu Marcellus'un (ö.374) Roma Piskoposu Julius (IV.yy.)'a 340'larda gönderdiği amentüden çok az farklı olduğunu söylemiştir.⁵ "Havariler Amentüsü" adının yaygın hale gelmesinden önce de Justin Martyr (100-163), Irenaeus (II.yy.) ve Tertullian (160-220) gibi ünlü Kilise Babaları bu inanç formülasyonunu havarilerin oluşturduğunu söylemişlerdir.⁶

Rufinus'un anlatımına göre havariler Kudüs'te Pentecost günü Kutsal Ruh'la dolu olarak çeşitli dillerle konuşmaya başladıklarında, Tanrının sözünü dünyanın çeşitli uluslarına yaymaları esnasında vazalarının birbirlerinden farklı olmaması için belli bir norm üzerinde anlaşmışlardır. Sonra da Kutsal Ruh'un ilhamıyla bu amentüyü hazırlamışlar ve her biri bir maddeyi ekleyerek kişisel katkılarını sunmuşlardır. Bundan dolayı bu forma "Havariler Amentüsü" (Apostles' Creed veya Symbolum Apostolorum) denmiştir.⁷

Bunun yanında bazı Hıristiyan yazarlar Havariler Amentüsü'nün Hz.İsa'nın 12 havarisi tarafından bizzat ortaya konulduğu hususunun kesinlik kazanmadığını öne sürmektedirler.⁸ Örneğin; B.A.Gerrish bunu, "12 havarinin ortaklaşa kompoze ederek her birinin bir maddeyi ortaya koyduğu ve kendilerinden sonra bu adla anılan bir efsane" olarak nitelendirmektedir.⁹ Olayın mitolojik boyutuna C.Henry Moehlman da işaret ederek, "IV.yy.da 12 havari tarafından kompoze edildiği söylenen bir mit ortaya çıktı" demektedir.¹⁰ Bir kısım kaynaklar da yine onu "efsanevi bir gelenek" olarak vasıflandırmakta,¹¹ diğer bazıları "antik bir teori" olarak nitelendirmektedirler.¹²

Havariler Amentüsü'nden Lorenza Valla (1405-1457) ve Reginald Pecock (1393-1461)'in kritik çalışmalarından sonra ciddi olarak şüphe edilmeye başlanmış ve L.Valla, onun menşei hikayesinin yanlış olduğunu ispatlamıştır.¹³

Bununla birlikte, bu amentü havariler orijinli olmasa ve onlar tarafından kompoze edilmese bile, havarilere ait öğretiyi üzerine temellendiği, onların inancını ifade ettiği ve temel içerik olarak havariler devrine ait olduğu kabul edilmektedir.¹⁴

Havariler Amentüsü'nün tarihi köklerinin genellikle vaftiz ayininde kullanılan "Eski Roma Amentüsü" olduğu kabul edilmiş ve bu amentünün evrimleşmiş ve detaylandırılmış şekli olduğu söylenmiştir.¹⁵ Temelini Roma Amentüsü'nün oluşturduğu Havariler Amentüsü çeşitli kaynaklardan beslenmiştir ve Trinitarian (teslisle ilgili) ve Christological (İsa Mesihle ilgili) yazılmış olan dökümanların kaynaşmış sonucudur.¹⁶ Bu amentünün günümüzde kullanılan tarzdaki formu ilk olarak VIII. yy.da Aziz Pirminius (ö.753)'un bilimsel bir eserinde görülmüş ve uzun bir süre içinde son şeklini almıştır.¹⁷ VIII.yy.a ait bu formu İspanya-Galya orijinli olarak kabul edilir.¹⁸ Daha sonra Başpiskopos James Ussher (1581-1656) tarafından, Marcellus (ö.yaklaşık 374) ve Rufinus'un verilerinden hareketle yeniden inşa edilmeye teşebbüs edilmiştir.¹⁹ Sonuçta bu amentü Kudüs ve havariler orijinli değildir ve Kilisenin kendi iç ihtiyaçları sebebiyle teslis inancının doğal gelişimi sonucu ortaya çıkmış ve gelişmiştir.²⁰

Havariler Amentüsü bugün Roma Katolik Kilisesince bir vaftiz inanç bildirgesi olarak kullanılmaktadır.²¹ Bir Katolik, bu amentüyü okuduğunda yalnızca kişisel inancını vurgulamış olmaz, aksine Tanrı tarafından kiliseye vahyedilen sonsuz gerçekleri de doğrulamış olur.²²

Havariler Amentüsü Anabaptistler dışındaki Reform kiliseleri tarafından da genelde kabul edilmiş ve ibadetlerde kullanılmıştır. Luther (1483-1546)

³ Kelly, *Age*, s.1; Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, "Havariler Akidesi", Vadi Yayınları, Ankara 1988, s.161-162.

⁴ F.X.Murphy, "Creed", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, IV.433; Pike, *Age*, s.25.

⁵ Pike, *Age*, s.25.

⁶ Murphy, *Agmd.*, IV.433.

⁷ Murphy, *Agmd.*, IV.433; Ayrıca bkz., Kelly, *Age*, s.1-2; J.Neuner-J.Dupuis (Ed.), *The Christian Faith*, Great Britain 1981, s.1; "Apostles' Creed", <http://www.mb-soft.com/believe/txc/apostles.htm>, 25.08.2002.

⁸ Pike, *Age*, s.25; C.Henry Moehlman, "Apostles Creed", *An Encyclopedia of Religion*, (Ed.V.Firm), Patterson New Jersey 1959, s.33; B.A.Gerrish, "Christian Creeds", *The Encyclopedia of Religion*, (Ed.M.Eliade), New York 1987, IV.143; John Böwker (Ed.), *The Oxford Dictionary of World Religions*, "Apostles' Creeds", 1977, s.82; Cross, *Agmd.*, s.75; "Apostles' Creeds", <http://www.mb-soft.com/believe/txc/apostles.htm>, 25.08.2002.

⁹ Gerrish, *Agmd.*, IV.143.

¹⁰ Moehlman, *Agmd.*, s.33.

¹¹ Neuner-Dupuis, *Age*, s.1.

¹² "Apostles' Creeds", 25.08.2002

¹³ Gerrish, *Agmd.*, IV.143; "Apostles' Creeds", <http://www.mb-soft.com/believe/txc/apostles.htm>, 25.08.2002.

¹⁴ Pike, *Age*, s.25; Neuner-Dupuis, *Age*, s.1; "Creed", <http://www.mb-soft.com/believe/txc/creed/htm>, 25.08.2002.

¹⁵ Pike, *Age*, s.25; Cross, *Agmd.*, s.75; Bowker, *Age*, s.82; "Apostles' Creeds", 25.08.2002; "Creed", <http://www.mb-soft.com/believe/txc/creed/htm>, 25.08.2002.

¹⁶ Neuner-Dupuis, *Age*, s.1.

¹⁷ Gerrish, *Agmd.*, s.IV.143; Cross, *Agmd.*, s.75.

¹⁸ Kelly, *Age*, s.411 vd.; Cross, *Agmd.*, s.75.

¹⁹ Gerrish, *Agmd.*, IV.143.

²⁰ Moehlman, *Agmd.*, s.33.

²¹ Frank Cavalli, "Bildirgeler Üzerine", *İnanç Bildirgemiz* içinde Hazırlayan: Turgay Üçal, Müjde Yayıncılık, İstanbul 1996, s.24.

²² "Introduction", <http://www.lumenverum.com/creed/introduction.htm>, 25.08.2002.

onu temel amentülerden biri olarak kabul etmiş, Calvin (1509-1564) ve Zwingli (1484-1531) de onu doktrinel normları arasına katmıştır.²³ İngiliz Kilisesi, sabah ve akşam dualarında bu amentüyü okuyarak ona nadir görülen bir önem vermiştir.²⁴ Ancak bu amentü Doğu Ortodoks kiliseleri tarafından kabul edilmemiştir.²⁵ Onlar inancın en eski formu olarak İznik Amentüsüne dayanmışlardır.

Havariler Amentüsü günümüzde, bütün Hıristiyanların üzerinde anlaşabilecekleri inanç esaslarının temeli olarak kabul edilmektedir.²⁶ Bugün bu amentü, vaftiz itirafı, taslak öğretisi, sapıklığa karşı koruyucu rehber, inancın özeti ve ibadette tasdik olarak, geçmişte olduğundan daha fazla kullanılmaya devam etmektedir. Havariler Amentüsü, -Ortodokslar dışındaki- Hıristiyanlar arasında kullanılan ve kabul edilen en yaygın amentü olarak modern zamanlarda da imtiyazını sürdürmektedir.²⁷

Havariler Amentüsü'nün bugün kullanılan metni şu şekildedir:

- I. 1. Ben tanrıya,
Yerin ve göğün yaratıcısı, kudretli
Baba'ya;
- II. 2. Ve onun biricik oğlu, efendimiz
İsa Mesih'e,
3. Kutsal Ruh vasıtasıyla hamile kalan Bakire
Meryem'den doğduğuna,
4. Pontius Plate zamanında çarmla gerildiğine,
acı çektiğine, öldüğüne, gömüldüğüne,
Cehennem'e indiğine, üçüncü gün
5. Tekrar ölümden dirildiğine,
6. Göğe yükseldiğine,
7. Her şeye kadir Baba Tanrı'nın sağına yerleştiğine,
8. Dirileri ve ölüleri yargılamak için
Oradan geleceğine;
- III. 9. Kutsal Ruh'a,
10. Kutsal Katolik Kilisesine,
Azizler topluluğuna,
11. Günahların bağışlanacağına,
12. Ölülerin dirileceğine, ebedi hayata, inancım.²⁸

²³ Kelly, *Age*, s.368; F.Cavalli, "Bildirgeler Üzerine", s.24-26.

²⁴ Pike, *Age*, s.26; Kelly, *Age*, s.368.

²⁵ Kelly, *Age*, s.368; "Creed", <http://www.mb-soft.com/believe/bxc/creed/htm>, 25.08.2002.

²⁶ Bowker, *Agmd*, s.82.

²⁷ <http://www.mb-soft.com/believe/bxc/apostles.htm>, 25.08.2002.

²⁸ Havariler Amentüsü'nün metni için bkz., Kelly, *Age*, s.369;

Teslis inancı etrafında oluşturulan Havariler Amentüsü hakkındaki bu bilgilerden sonra, onun ünlü bir batılı oryantalist bilgin tarafından, Kur'an açısından değerlendirilişine geçmek istiyoruz. Söz konusu Batılı bilgin "Alfred Guillaume"dir.²⁹ Guillaume, İslam adlı eserinin (Penguin Books, 1983) sonunda, "İslam'ın Hıristiyanlık'la İlişkisi" adıyla bir bölüm ayırmış ve burada, Havariler Amentüsü'nü Kur'an inançları ile karşılaştırarak bu amentünün Müslüman Kutsal kitabı açısından değerlendirmesini yapmıştır. Guillaume'in buradaki asıl amacının, İslam'ın Hıristiyanlıkla ilişkisini tespit etmeye, daha doğrusu bu dinle bağlantısını kurmaya çalışmak olduğu anlaşılıyor.

Guillaume, bu bölümdeki ifadelerin hiçbir şekilde polemik olmadığını, aksine iki din arasındaki ilişkinin net ve objektif bir özeti olduğunu söylemektedir. Çünkü; ona göre Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan bahsetmeksizin İslam'ın ortaya konulması mümkün değildir. Yine o, Kur'an'ın, Yahudi ve Hıristiyanların kutsal kitaplarının ilk nüshalarının tespitini ve düzeltilmesini istediğini belirtmektedir. Yazara göre bu ilişkinin ortaya konulmasının en kolay yolu, Havariler Amentüsü'nü alarak Kur'an'ın onu nereye kadar kabul ettiğini göstermek ve hangi hususlarda onunla aynı fikirde olduğunu ortaya koymaktır. Çünkü; bu amentü, pratikte Hıristiyanların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen bir belge özelliği taşımaktadır.³⁰

Bununla birlikte yazar, bu mukayeseyi, sadece

Neuner-Dupuis, *Age*, s.4-5; Bowker, *Agmd*, s.82; "Apostles Creed", <http://www.lumenverum.com/creed/contentsthtm>, 20.08.2002; Alfred Guillaume, *İslam*, Penguin Books, Great Britain 1983, s.194.

²⁹ Guillaume, ülkemizde de bulunmuş ve aydınlarımız tarafından tanınan birisidir. 1952 yılında İstanbul'da yapılan müsteşrikler kongresinde tebliğ sunmuş, konferanslar vermiştir. İbn Hişam'ın "Sire"sinin edisyon kritiğini yapmış ve İngilizceye çevirmiştir. Vakıdî'nin "Meğazi"sinin de Rabat Karaviyyun kütüphanesinde bulunan en eski yazma nüshasına dayanarak yayınlamıştır. İslam adlı eserinin (Penguin Books, 1983) başındaki biyografisinde yazdığı üzere Guillaume, Doğu ülkeleri ve Afrika Araştırmaları Okulu'nda Yakın ve Orta Doğu Bölümü başkanı ve Londra Üniversitesi Arapça Profesörü idi. Daha sonra Amerika New Jersey Princeton Üniversitesinde misafir Arapça profesörü oldu. Oxford Üniversitesinde Teoloji ve Doğu Dillerini öğrendikten sonra Arapça ile meşgul oldu. Birinci Dünya Savaşında Fransa'da ve sonra da Kahire'deki Arap bürosunda çalıştı. Daha sonra İngiltere'ye döndü. Müslüman dünyada, çeşitli dillere çevrilen "Legacy of Islam" (İslam'ın Mirası)'ın editörü ve felsefi teoloji üzerindeki en önemli Arapça çalışmalarından birinin de editörü ve mütercimi olarak tanındı. İkinci Dünya Savaşı sırasında British Council onu, Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'ne misafir profesör olarak davet etti. Guillaume burada çok fazla Müslüman arkadaş çevresi edindi. Şam Arap Akademisi ve Bağdat Kraliyet Akademisi kendisini aralanna seçti. İstanbul Üniversitesi de onu, Hıristiyan ve Müslüman Teolojisi üzerine ders veren ilk öğretim üyesi olarak atadı. Guillaume 1965'te öldü.²⁹ Guillaume'in "İslam" adlı eseri ilk defa 1954 yılında basıldı ve takibeden yıllarda 15 kadar baskısı yapıldı. Biz bu çalışmamızda 1983 baskısından faydalandık.

³⁰ Guillaume, *İslam*, s.194.

Kur'an'la sınırlı tutmayı ve İslâm Kültürünün diğer bilgi kaynaklarına, örneğin hadislere müracaat etmemeyi bir metod olarak benimsediğini belirtmektedir. Bundan sonra Havariler Amentüsü'nün yukarıda yazdığımız metnini vererek, bu amentünün İslam inancı açısından problemlili olan hususlarının Kur'an perspektifinden değerlendirmesine geçen yazar, ilk olarak Allah'a "Baba" denilip denilemeyeceğini incelemiştir. Yazara göre Allah hakkında bu terimi kullanmak Müslümanların nefretine neden olmaktadır. Çünkü bu terim; fiziki bir anlam içinde anlaşılır ve Allah'ın, karısı olan bir baba olduğunu düşündürür. Bu yüzden Kur'an'a göre Müslümanlar, bu terimi küfür olarak reddetmekte tamamen haklıdır. Dahası bu terimin, "bütün insanların babası" anlamında, mecazi ifadeyle kullanılmasına da kesinlikle izin vermezler. Guillaume, bundan sonra İsa Mesih'in konumuna geçmiş ve Müslümanların onun, insan ve kul olarak Allah'ın peygamberi olduğuna inandıklarını söylemiştir. Yine Müslümanlar, Mesih'in Kutsal Ruh tarafından Meryem'e üflendiğine ve Meryem'in bu şekilde İsa'ya hamile kaldığına inanmaktadırlar.³¹ Yazar bu konudaki Kur'an ayetlerini de zikretmiştir. Kur'an bu konuda, "O namusunu korumuş olan (Meryem)i de an; ona ruhumuzdan üflemiş, kendisini ve oğlunu alemler için bir ibret yapmıştık"³² demektedir. Kur'an bu tanrısal ruhun üflenişinin aynı zamanda Adem'in yaratılışının da bir benzeri olduğunu belirtmektedir.³³ Kur'an, Tanrısal ruhun üflenışı bakımından Hz.Adem ile Hz.İsa arasındaki benzerliğe işaret ettiği gibi fiziki yaratılış bakımından olan benzerliğe de işaret etmiştir: "Allah'a göre İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona 'ol' dedi, o da oldu".³⁴ Yazar, Mesih'in yaratılışı ve konumu ile ilgili şu ayeti bu konuda Kur'an'ın kesin hükmü olarak zikreder gibidir: "Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın peygamberi, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Allah'a ve peygamberlerine inanın, (Allah) üçtür demeyin. Kendi yararınıza olarak buna son verin. Çünkü Allah yalnız bir tek tanrıdır. Çocuk sahibi olmaktan münezzehtir".³⁵

Sonuç olarak yazara göre, İsa Mesih konusunda Kur'an'ın açık hükmü şudur: İsa doğrudan doğruya Allah tarafından nefesi vasıtasıyla yaratılmış ve bir insan neslinden türememiş ikinci Adem'dir.³⁶ Ayrıca

konunun bu yönü Aziz Pavlus tarafından da dile³⁷ getirilmiştir.³⁸

Yazar, İsa'nın Meryem'e üflenen Ruh olduğunu söylerken, Kutsal Ruh'a da değinmektedir. Ona göre Kur'an'ın mezkur ayetlerinden Kutsal Ruh'un bir insan olmadığı anlaşılırken, diğer bazı ayetlerinden de Cebrail olduğu anlaşılmaktadır.³⁹ Çünkü Kur'an onun, Meryem (19)/17 ayetinde Kutsal Ruh olduğunu söylerken,⁴⁰ Nahl (16)/102 ayetinde Kur'an'ı Hz.Muhammed'e getiren melek olduğunu belirtmektedir.⁴¹

Kur'an'daki Ruh kavramının anlaşılmasının zorluğuna Guillaume de işaret etmekte ve diğer bir takım ayetlerde meleklerin Ruh ile beraber Allah'ın istediği yaratıklara indiginden söz ettiğini⁴² belirtmektedir.⁴³

Guillaume, Kur'an'da Kutsal Ruh'tan özellikle dört defa bahsedildiğini söyler.⁴⁴ Bunlar Bakara, Maide, Mücadele ve Nahl surelerindedir.⁴⁵ Bu ayetlere göre Kutsal Ruh'un Tanrı olmadığını, Tanrı'nın nefesi veya soluğu olduğunu belirtir.⁴⁶ Yazar, Kur'an'ı Hz.Muhammed'e getiren Ruh'un Cebrail olduğunu söylerken,⁴⁷ İsa ile ve Meryem'in hamile kalması ile ilgili ayetlerde bahsedilen Ruh'un da Cebrail olduğunu göz ardı eder görünmektedir. Bu konudaki ayetleri sanki teslisin üçüncü unsuru olan Kutsal Ruh ile ilintiler gibidir.

Guillaume, Allah, İsa ve Kutsal Ruh'tan sonra Meryem'in günahsızlığı ve bakireliği konusuna

37 "Nitekim şöyle yazılmıştır: İlk insan Adem yaşayan can oldu. Son Adem ise yaşam veren ruh oldu". 1.Korintliler, 15:45.

38 Guillaume, *İslam*, s.196.

39 Guillaume, *İslam*, s.195.

40 "Biz de Ruhumuzu (Cebrail'i) ona gönderdik, ona düzgün bir insan şeklinde gördü". Ayrıca bkz., Kur'an, Ğafir, (40)/14, Maaric, (70)/4, Nebe, (78)/38, Kadir, (97)/4.

41 "De ki: İnananları sağlamlaştırmak ve Müslümanlara yol gösterici ve müjde olmak üzere onu (Kur'an'ı) Kutsal Ruh (Cebrail) rabbinden gerçek olarak indirdi". Yine Kur'an'da, Şuara, (26)/193-194 ayetlerinde de aynı hususa işaret edilir: "Onu (Kur'an'ı) Ruh'u'l-Emin (Cebrail) uyanıcılardan olman için senin kalbine indirdi". Ayrıca bkz., Kur'an, Şura, (42)/52.

42 Kur'an, Ğafir, (40)/15, Kadir, (97)/4.

43 Guillaume, *İslam*, s.195-196.

44 Guillaume, *İslam*, s.196.

45 Kur'an, Bakara, (2)/87: "Meryem oğlu İsa'ya da açık deliller verdik ve onu Kutsal Ruh (Cebrail) ile destekledik". Maide, (5)/110: "Allah demişti ki: Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla, hani seni Kutsal Ruh ile desteklemiştim". Mücadele, (58)/22: "Allah onların kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir Ruh ile desteklemiştir". Nahl, (16)/102: "De ki: İnananları sağlamlaştırmak ve Müslümanlara yol gösterici ve müjde olmak üzere onu, Kutsal Ruh (Cebrail) rabbinden gerçek olarak indirdi".

46 Guillaume, *İslam*, s.196

47 Guillaume, *İslam*, s.195

31 Guillaume, *İslam*, s.195.

32 Kur'an, Enbiya (21)/91.

33 Kur'an, Hicr, (15)/29.

34 Kur'an, Al-i İmran, (3)/59.

35 Kur'an, Nisa, (4)/171.

36 Guillaume, *İslam*, s.196.

gelmekte ve bu konuda İncil⁴⁸ ile Kur'an'ın⁴⁹ aynı şeyleri söylediğini ifade etmektedir.⁵⁰

Guillaume, çarmıh olayına da değinmiş ve Kur'an'ın, "Oysa onu öldürmediler ve asmadılar, fakat onlara öyle göründü"⁵¹ ayetinde İsa'nın çarmıha gerilmesinin kesinlikle reddedildiğini söylemiştir.⁵²

Yazar, bundan sonra İsa'nın ölümü problemine değinmiştir. O, Kur'an'da, İsa'nın çarmıha gerilmesinin kesinlikle inkar edilmesine rağmen, "Doğduğum gün de, öleceğim gün de ve diri olarak kaldırılaçağım gün de bana esenlik verilmiştir"⁵³ gibi ayetlerde İsa'nın ölümünden bahsedildiğine işaret eder.⁵⁴ Yazar, "Seni öldürecekim ve bana yükseltecekim"⁵⁵ ayetindeki ifadeyi de açık bulmamaktadır. Ancak bu ayeti, "Allah'ın, uykuda oldukları sürece uyuyanların ruhlarını aldığı ve uyandıklarında iade ettiğini" söyleyen ayetten⁵⁶ daha anlamlı ve daha açık bulmaktadır. Bu son ayetteki fiil, normal olarak "ölmek" anlamındadır. Ancak Kur'an'da bazı kelimeler, gerçek filolojik anlamından çok, Arapların anladığı özel anlamda kullanılır. Yazara göre bunun dikkate değer bir örneği "ümme" kelimesidir. Her ne kadar bu kelime "putperest" anlamında ise de, her yerde "okuma yazma bilmeyen" anlamında kullanılmıştır. Çünkü; Hz.Muhammed'in de okuma yazma bilmediği kabul edilmektedir.⁵⁷

Guillaume, Havariler Amentüsü'ndeki, İsa'nın dünyaya tekrar geleceğini söyleyen ifadeyi, Kur'an'a uygun bulmamaktadır. "Kitap ehlinde hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona inanacak olmasın, kıyamet günü de o (İsa), onların aleyhine şahitlik edecektir"⁵⁸ ayeti üzerinde de durmaktadır. Bu, Müslüman geleneğin iddia ettiği gibi, İsa'nın ahir zamanda tekrar dünyaya döneceği ve Yahudilerin ve Hıristiyanların ona inanacağı anlamında mıdır? Yoksa İsa'nın ahiret günü Cennet'te onların karşılarında duracağı ve çok geç de olsa ona inanacakları ve İsa'nın kendisini reddettiklerine şahit olacağı anlamında mıdır? Yazara göre bu soru

48 İncil, Luka: 1/34: "Meryem meleğe, 'Bu nasıl olur, ben erkeğe varamdım ki' dedi".

49 Kur'an, Meryem, (19)/20: "Benim nasıl oğlum olur" dedi. Bana bir insan dokunmadı ve ben iffetsiz bir kadın da değilim". Tahrim, (66)/12: "(Yine Allah) İmran'ın kızı Meryem'i de (misal verdi). O, namusunu korumuştur, biz de ona ruhumuzdan üflemişiz".

50 Guillaume, *İslam*, s.196.

51 Kur'an, Nisa, (4)/157.

52 Guillaume, *İslam*, s.196.

53 Kur'an, Meryem, (19)/33.

54 Guillaume, *İslam*, s.196.

55 Kur'an, Al-i İmran, (3)/55.

56 Kur'an, En'am, (6)/60.

57 Guillaume, *İslam*, s.196-197.

58 Kur'an, Nisa, (4)/159.

cevapsız görünmektedir.⁵⁹

Yazar, yine konuya ışık tutan bir başka ayetin de aynı şekilde anlaşılmasının güçlüğüne belirtir. İlgili ayete göre "İsa kıyametin kopacağını gösteren bir 'ilimdir'" (veya sessiz ve sesli harflerin farklı okunuşları ile 'alemdir').⁶⁰ Aslında yazara göre, İsa yer yüzünde olmadıkça her şeyin sonu olan kıyametin alameti olması mümkün değildir. Ancak yine de bu konu kapalı görünmektedir. Guillaume, söylenebilecek olan son hükmün şu olduğunu ifade eder: İsa'nın kıyamet gününden önce yer yüzünde tekrar görüneceğine dair Müslüman toplumlarda geleneksel bir inanç vardır. Hatta zaman zaman yeryüzünde görüldüğü bile iddia edilmiştir. Ancak bu inanç hadislerle beslenmektedir. "Hadis'ten, Kur'an'da olmayan şeyleri kanıtlamasını istemek ise ona göre dürüstlük değildir.⁶¹

Görüldüğü gibi Guillaume, Havariler Amentüsü'ndeki, İsa'nın dünyaya tekrar geleceğini ifade eden inancı, Kur'an'da açık olarak bulamayacağımız kanaatindedir. Ona göre bunu ima eden ayetleri yorumlamak da güçtür. Yine ona göre hadislerle dayanarak böyle bir inancın ortaya konulması da doğru değildir.⁶²

Guillaume, Havariler Amentüsü'nde geçen "Azizler Topluluğu"na inancın Kur'ani izdüşümü ile ilgili görüşlerini de ifade etmektedir. Buna göre inananların kardeşliği Kur'ani bir temadır. Ancak Azizler Topluluğu ile ilgili Kur'an'da açık bir işaret yoktur. Bu inanç daha çok popüler İslam'a aittir. Buna göre kutsal kişilerin kabirleri ziyaret edilir ve onların huzurlarında yapılan duaların kabul edileceğine inanılır. Ancak bu uygulamaların dayandığı açık bir metin yoktur. Vahhabi düşüncesi hürmetin bu şekline en sert bir biçimde karşı çıkmaktadır. Guillaume bundan sonra günahların bağışlanması üzerinde durarak bunun Kur'an'daki tanrı doktrininden alındığını söyler. Yani günahları bağışlayanın sadece Tanrı olduğuna, Hıristiyanlıktaki gibi Tanrıdan başka kimselerde Tanrı adına bu yetkinin bulunmadığına işaret eder. Ardından öldükten sonra dirilmeye geçerek bunun Hz.Muhammed'in getirdiği dinin temel esaslarından biri olduğunu belirtir.⁶³

Guillaume'in yaptığı son karşılaştırma ebedi hayatla ilgilidir. Ona göre Havariler Amentüsü'nde bir cümle ile ifade edilen bu inanç, Kur'an'ın temel

59 Guillaume, *İslam*, s.197.

60 Kur'an, Zuhuruf, (43)/61.

61 Guillaume, *İslam*, s.197-198.

62 Hz. İsa'nın gök yüzüne yükseltilmesinin keyfiyeti ve ahir zamanda tekrar gelip gelmeyeceği ile ilgili İslam kültüründeki çeşitli görüşler hakkında bkz., Sami Baybal, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren Yayınları, Konya 2002.

63 Guillaume, *İslam*, s.198.

öğretilerinden birisidir ve Cennet ve Cehennem Kur'an'da en canlı bir şekilde tarif edilmiştir. Cennet, içerisinde zengin meyveler ve ağaçlar bulunan, ırmaklarla sulanan bir bahçedir. Orada Müslümanlara yakışıklı gençler tarafından dünyada iken hiç içmedikleri Cennet şarabı sunulur. Siyah gözlü huriler kendilerini bekler. İnananlar orada hayır dualarla karşılanacaklar, Allah'ın arşının etrafındaki melekleri görecekler, onlarla birlikte Allah'a şükredeceklerdir. Cehennem ise ateş yeridir. Yedi kapısı vardır ve bir engelle Cennet'ten ayrılmıştır. Günahkarların çekeceği acılar Orta Çağ Avrupası'nda çekilenlerden daha detaylı anlatılır. Alfred Guillaume'in, Havariler Amentüsü'nü Kur'an açısından değerlendirmesi ve bu değerlendirme esnasında yaptığı karşılaştırmaları burada sona ermektedir. Guillaume'e göre, bütün bunlardan anlaşılmalıdır ki, iki din arasındaki fark, İslam'ın reddettiklerinden çok kabul ettikleri ile belirginleşmektedir. İslam, Allah'ın kainatın yaratıcısı olduğunu, İsa'nın Bakire Meryem'den mucizevi bir şekilde doğduğunu ve göklere yükseldiğini, Kutsal Ruh'un varlığını, Allah'ın günahları bağışlayacağını

kabul etmektedir. Guillaume, burada daha çok İslam'ın kabul ettiği hususlara işaret ederek karşılaştırma yaptığını, İslam'ın kabul etmediği hususları ise belirtmediğini ilave etmektedir.

Sonuç olarak Guillaume'e göre, kendi ifadeleriyle, "Felsefi teolojideki Müslüman Tanrı doktrininin, Teslisin çok önemli bir eleştiri noktası olarak ortaya çıkmasına kadarki Hıristiyan Tanrı doktrininden pek farklı olmadığını söylemek mümkündür". Hatta bu noktada Eş'arilerin, Tanrının sıfatlarının onun varlığına eklendiğini ve ebediyen onunla birlikte olduğunu, böylece bir tek tanrının, farklı özelliklerde algılandığını söylediklerini ilave eder. Yine İslam'da, ruhi derinliği Hıristiyan okuyucuların beğenisini kazanmış Gazali gibi bilgilerin ve yazıları aydınlatıcı hayatın ışığı ile parlayan mistiklerin varlığına işaret eder. O halde Müslümanların ve Hıristiyanların birlikte, birinin diğerine şüphe ve nefretle bakmaya ihtiyaçlarının olmadığını anladıkları ve diyalog içinde yaşadıkları bir gün gelmelidir. Guillaume'e göre böyle bir uzlaşma yalnızca eklektik bir yöntem ile gerçekleşecektir.⁶⁴

⁶⁴ Guillaume, *İslam*, s.198.